

A kevés hiányzó a sokban

A kétely – a lelkiismeret-furdalás (beteg fia miatt) – és a megkísértés háromszögébe fogott, szorongatott szív! Ezt a Madách Imrét próbáltam megközelíteni.

(Álmaink örök ismerőse)

Belekapaszzkodik a függönybe, nincs ereje félrehúzni. De az a nehézségi erőhöz fogható valami, amellyel teste a hullámzó bársonyt megrántotta, elég ahhoz, hogy a vörös függönyszárnyak közti résen behatoló fény enyhítsen valamit a szobát és a lelkét fogva tartó sötétségen. Épp ilyen félhomály varázsolta tegnap napnyugta után a szeme elé, oda a karosszékbe azt a vetkőző női alakot, akinek meztelen nyakát, vállát – úgy tűnt –, három-négy lépést közelítve, kinyújtott karral el is érheti. Csak az arc volt kivehetetlen.

„Válásunk óta minden bizonyosan öregebb lett ő is, petyhüdt, ráncos; azért rejtőzik előlem óvatosan.” Mint aki egy mindeddig ügyesen kerülgetett igazságra dőbben rá: abban a pillanatban éppen, midőn keze, mely felkészült a simogatásra, a hideg, merev fába ütközött. Ám azt megelőzően – néhány másodperc leforgása alatt – hátborzongató kéjjel és mégis, a legparányibb részletekre is érzékeny, tiszta öntudattal, átélte gondolatban mindazt, amit meg-megújuló álmaink örök ismerősevel átélhetünk.

Egyáltalán: boldogság után áhítózó képzelgéseinkben mindig egy bizonyos emlék uralkodik; egy nap, egy óra, amely fölülmúlta mind a többi.

„Anyámnak köszönheti Éva, hogy kirívóbb színekben nem állítottam elő.” Még a mélyben lappang valahol, elmosódva, ez a mondat, Ádám álmodozástól kimerült szemhéja alatt: még láthatatlanok a világ fájdalmas mennykövei. (S a zúzódások.) A szenvedély villámlásai előtt még vakon hiszünk az öröklött rítusokkal megzabolázható, a törvény szenteltvizével keresztet vető ösztöneinkben.

„Anyám, mondd meg, mi ez a megnevezhetetlen érzés bennem? Lovaglópálcámmal monogramot rajzolok a porba, majd, mint akit tetten értek, gyorsan harizsálva összefirkálom... Tekintetedből kiolvasható az ítélet. Hányszor sújt le rád még az idő – szeretett gyermekeid halott árnyékával? Mert engem is megálmodtál már a föld alatt, ne is tagadd; gyermekkori szívbajomnak köszönhetően lettem kedvenc fiad.”

(A földből jövőnk)

A plébános (estvéli beszélgetőtársa) száraz suttogásából is kiérezhető a rosszallás – neheztelés? –, miszerint honnan, mennyire a lélek mélyéről fakadnak gondolatai? („A felnőtt szepeg – s lám, a gyermek súlyos-komolyan viseli testének romló állapotát.”)

Madách szédelegve keres támaszt a kert százados faóriásainak árnyékában. Az evangélikus lelkész előtt nem titkolta, hogy amit a nagy idők titkait őrző öreg cselédek

ajkán, összekacsingatásaiban hány ízben akaratlanul tetten ért volt – őbenne is, szinte észrevétlenül, mintha nőni-erősödni kezdett volna az élnivágyás. (Talán bűnbánatot kellene éreznie, amiért elmulasztotta lenyesegetni az új hajtasokat?)

Divald Gusztáv legutóbbi látogatása jutott eszébe: az alsósztrigovai katolikus pap – jóllehet sohasem volt a világi szépségek előtt elzárkózó, ne adj isten: bigott lélek – megrökönyödéssel hallgatta a *Tragédia* befejezésének ama passzusát, midőn Madách elképzelésében az Úr további „működésre” szólítja fel a tagadás szellemét. A hideg tudást! „Lehetetlen – a reverendás vendég sóhaja rekedtre sikeredett. – Egy ilyen kitétel könnyen a feje tetejére állíthatná ember és az Isten viszonyáról alkotott felfogásunkat. A hitről nem is beszélve!”... Nemtetszése nyilván az embert képviselő Ádám «szülőatyjának», a szerzőnek szólt, aki Lucifer vakmerő cinizmusától elragadtatva, már-már hajlandó megfélekedezni arról, hogy a kiválasztottakat is sárból gyúrták, s kellő keresztényi alázat híján a legzseniálisabb emberi tudás is kárhozatra van ítélve.

A plébános, aki valamivel többet tudott a Madáchék fiának egészségi állapotáról, közvetlenebb hangon, az egyházi dogmáknak még jelképes utalásait is kerülve – miszerint a földből jövünk, és az ég felé szeretnénk törni, ám a Fentvaló idejében figyelmezteti a dölyfösöket, hogy gyarlóságaik útja mindenkor /mielőbb?/ a földbe vezet vissza(!) –, óvatosan a megromlott erkölcsökre, a magasztos célok feladására hivatkozott, ám a magánéletében is váratlan nem mindennapi csapásokkal sújtott Imre elborult arcára pillantva, maga is belezavarodott; szégyenkezve szembesülvén a riadt, testileg megrokkant emberrel – aki a borús alkonyatban messze elütött a kiábrándulás, a közöny útvesztőire tévedt Ádám-i hasonmástól – rádöbent, hogy az apát, a férjet kellene óvni a meghasonlástól.

A doktor megint magára hagyta kis páciensét – ma már meg sem kopogtatta elől-hátul, a ziháló tüdejű gyermek oly levert volt(!) – Nem baj, az aggódó apa odalopakodik majd a kis Aladár ágya mellé, s virraszt. Az ő véreből, húsából való; a haja s szeme színével együtt az ő »hibás« szívével is örökölte, és éppen úgy sípol a melle, ahogy az övét hallotta sípolni számtalanszor, s a gyermek beesett mellcsontját fojtogató köhögési rohamok rázzák, és ha letörlik homlokáról a hideg verítéket s tágra nyitja szemét, néha percekig tart, míg magához térve fölismeri környezetét.

Mit tehet halálsápadtan heverő fiáért?... Vegye a bibliát, és keresse meg benne (önmagában) azt a bizonyos „keresztényi alázatot”; hallgassa, kiülve a szabadba, a harangozást, mint tegnap este tette, miután kivárta, hogy a súlyos szemhéjak visszazárják a lázas gyermek látomások világába menekülő eszméletét?

(Mindenért magamat hibáztatom)

Csak azt ne hallja, hogy: „Eredj innen, Emi; nem azért fogadtunk betegnővért mellette. – Az asszony zsörtölődő vagy unott hangját hallja vissza a távoli homályból. – Aludd ki magad, hisz maholnap megijed az ember tőled is!”

Mint aki fél a büntetéstől, úgy nézi, zavaros, vérmes tekintettel a kifürkészhetetlen, elborult eget. Hiába! Ha nincs ereje összetenni a kezét.

Azon veszi észre magát, hogy az erdő aljában gyalogol, egy ugrás innen az a csonka fenyő, s onnan már ellátni az „Imre-dombjára”. Azzal a patrőcai örökrésszel

tervei voltak valamikor. Az idén került volna tető alá a »parasztkőműves flegmával« régóta épülő juhakol. Amióta az eszét tudja, azon a lankán nyáj legelészett, és egy elszabadult erecske, mint kibomló ezüstszalag, a völgyben csermelyszéles csíkban beleért a Sztregova patakába. Még az a kantárszáron vezetett gebe, aztán semmi mozgás, csak belül, a bolondul verő szívé – mintha a messzi dombhajlat is beleremegne. Tovább, el az emberek szeme elől...! Megbotlik egy kopasz hanton, s a külső kis sérülések (térde, tenyere sajog) eszébe juttatják, hogy mennyire ki vagyunk szolgáltatva a fájdalomnak. Tulajdon »botlásai« – önmaga elől nincs hová bújnia a halandónak.

„Irodalmi ambícióimat nem csak vagyoni helyzetem sínylette meg – gondolja. – Pedig a birtokügyek intézésével saját, múlt és jövő között cikázó szellememet sanyargattam. A gyermekeimre már kevés idő jutott; kizárólagos szülői jogot formáltam rájuk, s közben »bérbe adtam« testüket lelküket – inasnak, szakácsnak, papnak, házinevelőnek.” Az önsanyargatás-gyanúsítgatás órái ezek. Még vallatói-val, tolakodó fogházőreivel szemben sem érezte magát ilyen védtelennek.

„Mindenért magamat hibáztathatom. Ha nem szakítok Erzsivel; ha nem túlzom el férfiúi (házastársi és közéleti tekintélyemet beárnyékoló) megaláztatásaimat; ha eltűröm, hogy derekukat fűzőbe szorító, parfümözött tiszttecskével flörtöljön nemem a megyei bálokon... Ha sokat betegeskedő fiam étrendjét, belázasodásait, viszatérő rémálmait, gyanúsán hosszú lábadozását, magányos napjainak képzelgéseit és egész sorsát nem bízom idegenekre! Ha!... Talán.”

De képes lett volna vajon az a nő az anyai önfeláldozásra? Nem vágyott-e el gyermekei mellől az önzéssel s olcsó örömmel járó magafitogtatásba? Lelke mindvégig meddő maradt, hiába született termékenységre a teste, és kéjes kitárulkozásra.

Egy kerti jelenet tér vissza benne. Erzs hintára ül, ölébe fogván öt esztendő kisfiukat, és fehér harisnyás lábával elrúgván magát a földtől, ringatózva, fennhangon olvasni kezd a *Gyermekek és Ifjak Bibliothekájának* egyik fél évszázaddal korábbi kötetéből. Bájos, bohókás versezetek után továbblapozva belefog egy erkölcsjobbító beszélybe.

...Erzsi már könnyeit törölgette. Ő akkor még hallgatott a kőrisfa lombárnyékában, remélve, hogy a kis Aladár hamar elbóbiskol anyja rugózó térdén. De amikor *A' jóról a' rosszra való által menetel* című beszély komisz szerzőjének »áldozatául« esett gyermek tragédiájától irtózat ült ki ötéves fiuk szemébe, nem tudta megállni, hogy rá ne szóljon feleségére: „Mire való mindenféle szörnyűségekkel rémíteni egy ekkora gyermeket!”

Erzsi naiv álmélgodással fordult feléje, csak épp ki nem kacagta férjeurát: „Ne félj, ez nem lesz olyan betegesen érzékeny, mint az apja.” „Ha nem sír, de magába zárkózva árnyakká növeszti félelmeit, az sokkal veszélyesebb” – jegyezte meg este négy szemközt Erzsinek. „Te ülsz vagy járkálsz folyton-folyvást magadba zárkózva!” – csattant fel az asszony a sötétben, s ideges ujjakkal oldotta meg nappali kötötését, hogy kibontsa alóla fehér nyakát, telt vállait. – „Még mindig jobb a semminél, ami tőlem telik. A Te holdkórosságotól a gabonánk is talpon száradna. Az annyit emlegetett téglavető tervével is mi lett?... Most is mi az a kezedben?!” „Csak a szakadt fedelű biblia. Értelmes magyarázatot keresek arra, hogy miért üzettünk mind egy szálga a készen kapott Paradicsomból...”

Ezzel a kétértelmű mondattal hagyta magára, szinte menekülve, kevély feleségét. Ma se lenne képes valamire való választ adni arra, hogy a magát megkívántató gyönyörű test, vagy a meg nem értésről árulkodó, bántó szózuhatag ingerelte volt jobban akkor este, midőn már eldöntötte magában további sorsukat.

(A Minden és a Semmi)

Maga elé képzele azt az eddig soha nem látott, dacos indulatú fiút, a szenvedélytől kipirult arcút, akinek csak most figyelt fel igazán rejtélyes egyéniségére. „Aladár fiad ma férfiasan ellenállt a fenyítésnek. Kiragadta barbár nevelője kezéből a suhogó vesszőt, és konokul összetörte. Láttad volna a kis lázadót!”

Fia némán könnyezett, amikor elvették tőle készülő »örökmozgóját«, s a latin deklinációkkal gyötörték. Íjat fabrikált, nyílveszőket faragott, de az első dolmányos varjút megsebző »siker« után, a nyílvesző hegyére fagyott vércsepp láttán, térdig érő hóban bukácsolva a park legtávolabbi sarkáig szaladt... És azután a festői hangulattal – kürttel, hajtókkal, kutyafalkával – megelevenedő vadászatoknál nagyobb izgalomba hozta egy esztergapad s a könyvkötés mestersége, amelynek Madách-tata a börtönben minden csínját-bínját kitanulta volt.

Sietve indul meg a lekaszált fűben a kastély felé, mintha eddig nem futotta volna idejéből szemügyre venni fiának fogaskerekes, csigacsavaros, emeltyűs, zsinórokkal, cérnaszálakkal mozgásba hozható szerkentyűjét. Az orvos, a tornácfának támaszkodva várja pipázva. Hogy-hogy nem ment még el, hisz a szokásos időpontra befogatott neki? Nem mer kérdezősködni, csak a dohánytól megbarnult ujjbegyeket figyelni gondterhelten. Ez a magára örökké derűs nyugalmat erőszakoló férfi hűz valahány évesen Bem környezetében vagdalkozott negyvenkilencben. Persze, csak bonckéssel; de amint meséli: „Több sebesültet küldtem a másvilágra, mint ahányat sikerült megmentenem. Nem volt idő sok studiózásra. Az ember az első, angyalokkal eljegyzett örökszűz hadfi kifolyt belei láttán tántorogva félrevonul kiokádni magát, aztán leszokik a darvadozásról. Körülötte kaszabolás, öldöklés – kezdi hát nyesni, szabdalni maga is a húst, amit odavetnek neki... Kedves Madáchom, kukacok vagyunk mind. Ahogy a föld alá szédült evilági létet az állhatatosan virrasztó pondrók, éppúgy a napon sütkérező homo opportunust is már csak a lelki romlás tartja örök mozgásban.”

Negyedórája hallgatnak. A jellemző cinikus elmélkedés közben is csak Ő járt az eszében, akinek szívét ez a kiégett ember – a környék legdédelgetettebb orvosa – igyekszik mozgásban tartani.

„Vegyen be egy fejfájás-csillapítót. – Az orvos szeme mint a hipnotizálta. – Ma éjszakára maradok.” „Ez mit jelent?” „Mindent... és semmit.” Madáchot villámcsapásként érik a szavak; a maga kreálta Úristen hangját hallja: „Csődöt mondott minden tudományom.”